

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ

Գ.

— 0 —

Եթե կաթոլիկական ընտրե-
լին պահանջուած գլխաւոր հան-
գումանդները ինչեւն աշխարհաշու-
յակ համար և ազգային մեծամեծ
պաշտօնավարութիւնը, Ամեն Ներ-
սէս Պատրիարք Հորին անմիջապէս
յետոյ պիտի գար իրմեան Սրբա-
զան, որ ի վան կը գտնուի այժմ:
Բայց իրողութիւն մ'է թէ Ն. Սրբ-
բաշտօնական վրայ չիստուիր իբրեւ
կաթոլիկական ընտրելի: Երբ
Գեորգի կաթոլիկացի մեռաւ, շատ
բնական կը համարուէր որ ապագայ
կաթոլիկոսը մին ինչոր սա երեք
մեծանուն եպիսկոպոսաց, Ներսէս
Պատրիարք, խորմեան Սրբազան և
Մակար Սրբազան: Բայց անկէ ի
վեր անցած տարւոյ մը միջոցին,
գաղափարաց փոփոխութիւն մը տե-
ղի ունեցաւ, որ խորմեան և Մա-
կարի ընտրելիութեան անսպաստ է
բոլորովին: Խորմեան Սրբազանի առ-
Ազգէն մեծուցած ծառայութիւնը
ներքէն չեն ժողովուրդը օգտեալ ըն-
թէ պարագայից բերմամբ ինչ ինչ
ծառայութիւններ մատուցած լինել
բաւ չէ Մայր-Աթոռոյ վրայ բազ-
մեղն համար: Ընդհանրապէս, այս
կարգի ծառայութիւնը շատ չեն
գնահատուիր այն պահուս, յորում
մեծագոյն օգուտը քաղել կ'ուզուի
անսկզբնական ծառայութիւնը
զարգացուցող բարեփոխող պաշտո-
նի մը կողմէ: Երբ Ներսէս այդ ծա-
ռայութիւնը անց վերաբերմամբ կրնան
յիշելով սխալներ և թերութիւններ
այ, որք կը բաւեն անոնց արժէքը
կոտորուած Հնդկական լոկ ազգային
պաշտօնավարութիւնը բաւական
արժաւ ինչ չեն ի կաթոլիկականութիւն
բարձրանալու համար, և այս գե-
տողութիւն անմեղն աւելի խորմ-
եան Սրբազանի նկատմամբ մէջ կը
բերուի: Թատ, ապէս ցոյց կը արը-
ուի մանաւանդ թէ Ն. Սրբազան-
ութեան կը պակսին մեծ յիշած եթէ
հակառակ պայմաններ երկրորդը,
չորրորդն և հինգերորդը: Ն. Սրբ-
բաշտօնական այս մասին իւր վրդ-
մը չունենալ կը թուի, ոչ միայն Ե-
րեսիոնականութիւն, այլ նաեւ եկե-
ղեցական դասը: Խորմեան Սրբա-
զանի չափը, իբրեւ մին ի կարեւոր
անդամաց մեր եպիսկոպոսական
դասուն: Բայց առ այժմ ստոր կը
թուի թէ կարեւոր թուով բուններ
չպիտի կրնայ ստանալ երբ Ազգա-
յին ժողովը կատարէ ընտրութիւն:
Խակապէս, ցաւալի խորմի մեծ ի-
րաց այս վիճակ, որովհետեւ խո-
րմեան Սրբազանի ձեռքերէն և
փորձառութիւններէն մեծ աւելի
կրնային օգուտ քաղել քան մեր աղ-
ջայինք ի Ռուսիա: Հոն փշաղջ
խնդիրներ կան, ճարտար գիտես-
դէտներ կան, անտեսական և կը-
րական ծանր խնդիրներ կան, ու-
րոց հետ զբաղող հաճոյ չկրնային
լինել Ն. Սրբազանութեան: Բայց
մեր մէջ, ի Կ. Պոլիս, կարելի է
օգտուի Ն. Սրբազանութեան գաւա-
ռական փորձառութիւններէն, իւր
կարծիքն ու բացատրութիւնը լոկ
գաւառական և տեղական այլ և այլ
չափերէն նկատելու վրայ, նկա-
տելով մանաւանդ թէ, հակառակ
իւր վանեցի հայրենակցաց թախան-
ձանքին, Ն. Սրբազանութիւն հրա-
ժարած է վանայ Առաջ ողորութե-
ան, և որովհետեւ հաւանական չէ
որ նորէն ընդունի վանայ Առաջնո-
րէն իւր պաշտօնավարութիւնը, բարորա-
կան թէ վարչական առումով, վեր-
ջացած կրնայ համարուի Բայց խո-
րմեան Սրբազան, հակառակ իւր
բարեկամ հրատարակութեանց,
վան կը մնայ այժմ, և գուցէ դա-
ւան միայն դալ Կ. Պոլիս, եթէ եր-
բէք յանձն առնու թողու վարա-
գայ վանքին հանդարտ միջոցորոն
և խաղաղ կեանք, որ բարեբախ-
տաբար ապահովուած է վեհ Սու-
թանին առատաձեւութեան բարեբա-
լութեամբ, որով 2,500 լիւրդ տմա-
կան յառակցուած է Հայոց նա-
խորդ Պատրիարքին: Կ'ըսուի թէ
խորմեան Սրբազանի Կ. Պոլիս գա-
լու որոշման մէջ գլխաւոր շարժա-
ռիկն այս մասին իւր շնորհակա-
լիքն անձա բ ներկայից էր ուր
անկ է, բայց ուրեւորութեան յե-
տաճողութիւն կ'երեւի թէ Ն. Սրբ-
բաշտօնական շատացած է գրաւո-
րապէս յայտնելով իւր երախտագի-

տական զգացումն առ Ն. Վեհա-
փառութեան կոտորածութիւնը:
Իսկ Մակար Սրբազանի ընտրե-
լիութեան դէմ եղած առարկու-
թիւնը երկու են. մին կը վերաբը-
րի Ռուսիաբնակ բոլոր Հայ եպիս-
կոպոսաց, միւսն ալ Ն. Սրբազան-
ութեան անձին: Թէ ինչ նկատու-
նեցող չուզուի որ ներկայ պարա-
գային մէջ Ռուսիաբնակ եպիսկո-
պոս մը կոչուի Ամենայն Հայոց եպ-
իսկոպոսութեան, այս արգէն յայտ-
նի է, և կը բաւէ որ մեք ըսենք թէ
այդ նկատմունք երեւակայական
չեն, այլ ընդհանրապէս շատ հիմ-
նաւոր են: Ա. Ս. անկախ ողին,
որ այնչափ կարեւոր է Հայրապե-
տին համար, մեք աւելի գիտու-
կը գտնենք թուրքիաբնակ քան Ռու-
սիաբնակ եպիսկոպոսի մը վրայ, և
այս ընկերական և կառավարական
պայմանաց տարբերութեան պատ-
ճառաւ միայն: Բ. Հարկ է որ կա-
թոլիկոսն, ոչ միայն ընտրութեամբ
այլ նաեւ անձամբ, մեծամասնու-
թեան ներկայացուցիչ լինի, երբ
փորձառութեան իմ մէջ չկայ բա-
ցարկ արժանեցնող օգտեալ ընտ-
րելի մը: Գե եթէ Ներսէս Ե.
մը նորէն ելնէ Ռուսիացի և Ռու-
սիաբնակ Հայ եպիսկոպոսաց դա-
սուն մէջ, մեծամասնութիւնը կազ-
մող թուրքիոյ Հայոց առաջնը կը
լինին իրենց քուէն անոր տարւո-
ւ Բայց Ներսէս Ե. յայտնի չէ թե-
րած Արարատայ ոչ այս կողմէ, ոչ
ալ այն կողմէ: Գ. Բայց աստի, ոչ
Ռուսիաբնակ եպիսկոպոս մը բազ-
մեղն Մայր-Աթոռոյ վրայ կարի
յոյժ կը նպաստէ Հայրապետու-
թեան իսկապէս տարու իւր ընդհա-
նական նշանակութիւնը: Երբ Ներսէս
Ռուսիոյ մէջ ծնած է մեծցած Հայ
եպիսկոպոս մը բնականաբար սահ-
մանափակ գաղափար մը կ'ունենայ
իւր պաշտաման վրայ, և կը փոր-
ձուի իւր բոլոր ուշադրութիւնը
Ռուսիոյ Հայոց տարւո, մինչդեռ
դուրսէն եկած եպիսկոպոս մը,
Ռուսիոյ Հայոց վիճակն ու գործե-
րն ուսումնասիրելու և անուշամի
զբաղելու իւր պաշտաման բնու-
թեամբ պարտաւոր լինելով հա-
ղերձ, տեղեակ կը լինի ուրիշ եր-
կրներու Հայոց ալ կացութեան,
և ինքեին կապ մը կը լինի անոնց
և Մայր-Աթոռոյ միջեւ: Այլ ըն-
ւազ հիմնական նկատում մը սա է
թէ, ոչ-Ռուսիաբնակ եպիսկոպոս մը
կը նշանակէ եպիսկոպոս մը որ չի
ճանաչեր Պաշտօնեան, այնու թէ
պարտաւորուած չէ զայն ճանչելու,
և որ, երբ կաթոլիկոս ընտրուի,
իրեն զլխաւոր նպատակ կրնայ ու-
նենալ Պաշտօնեանի բարեփոխու-
թեւ: Թէ Ռուսիոյ կառավարութիւնն
այս վարկերէն չհաճիր այդպիսի
բարեփոխման մը, այս զատ ինչ
գործ մ'է. իրողութիւնը սա է թէ
Ռուսիաբնակ եպիսկոպոս մը ինք-
նին ճանչած կը լինի Պաշտօնեան,
քանի որ Ռուսիոյ Հայ կղերն և Հայ
ժողովուրդը չեն կրնայ բոլորեւ
այդ կատարելութեան դէմ, և ա-
նոր բարձրութեւ կամ բարեփոխման
պահանջը, այլ ընդհանրապէս
Գեորգի կաթոլիկոսին ընտրութեան
միջոցին, իրեց էջմուշայ Սինո-
դին բերնով, պաշտպանած են զՊա-
շտօնեան ընդդէմ Կ. Պոլսոյ Հայոց
Պատրիարքին և Ազգ. ժողովին (*):
Այդպիսի Ռուսահայ եպիսկոպոս
մը իւր պաշտաման մէջ հակառակ
առ չկրնար համարել այդպիսի պա-
հանջում մը ներկայից Ռուսիոյ կա-
ռավարութեան, մինչեւ իսկ եթէ
հաւանականութիւն կենայ թէ վեհ
Չարին կառավարութիւնը բոլորու-
վին անպատճառ ընդունելութեան մը
չպիտի ընէ այդ կարգի պահանջ-
ման մը: մինչդեռ, օրինակ հա-
մար, թուրքիայէն ընտրուած ե-
պիսկոպոս մը ոչ միայն ճանչած
չլինիր արդէն Պաշտօնեան, այլ
ընդհանրապէս որոշ պարտաւորու-
թիւն մը ստացած կը լինի այդ
կատարելութեան բարձրութեւ կամ
մասին Ռուսիայէն գուրու ամեն եր-
կրներու հայ եպիսկոպոսը հաւա-
սոր կացութիւն մը ունին. Գե
Ռուսիայէն գուրու ամեն երկրորդ
րու Հայք բոլոր բարձր են Պա-
շտօնեանի դէմ: Բայց մանաւանդ
թուրքիայէն ընտրուած եպիսկո-
պոս մը կը նմանի այն երեսփոխա-
նին, որ իւր ընտրութեան որոշ հը-

րահանգ մը և պատճառ մը (ճառա-
կը ստանայ որոշ խնդիր մը կամ
ճարգիր մը պաշտպանելու կամ
մեծեղու, և ինքնին կ'ընդգրկէ
իւր ընտրողաց բազմանքը: Թուր-
քիոյ Հայք իրենց բազմանքը Ռու-
սիայէն ընտրուած Հայրապետի
մ'ալ կրնան յայտնել, բայց մեծ
տարբերութիւն մը պէտք է կենայ
Պաշտօնեանի ոչ-Հայրական դուր-
թեան ներքեւ սնած և մեծցած ե-
պիսկոպոսի մը և այդ դուրթեան
աղբեղութեան հետ զարգացած
եպիսկոպոսի մը տրամադրութեանց
միջեւ: Գործառութիւնը իրովին
հաստատած է զայս տարբերու-
թիւն:
Այս առարկութիւնը բաւական
են Ռուսիաբնակ որ և է եպիսկո-
պոս մը ընտրել յայտու, և այս մա-
սին մեր երեսփոխանութեան տրա-
մադրութիւնը նոր ոյժ կը գտնէ
բանիմաց և աղբաւոր Ռուսիացի
Հայերու յայտնած կարծիք, որը
նմանապէս կը փափաքին որ կաթո-
լիկոսն այս անգամ եւս թուրքիոյ
Հայ եպիսկոպոսներէն ընտ ուր:
Բայց Մակար Սրբազանի անձին ըն-
կառմամբ եղած առարկութիւնը
ոչ նուազ հիմնաւոր են: Ն. Սրբազ-
նութիւն շատ ծեր է, ըստ երեւոյ-
թիւն 70 տարեկան վար չլինելով
Այսպիսի տարիք մը երկար պաշ-
տօնավարութեան մը յոյս չի տար և
երկար կը պատճառէ թէ քանի մը
տարեւս Մայր-Աթոռը վերաբեր-
թաւոր մնայ, որ ըստ կարի լոյս
տալիք անպատճառութիւն մ'է: Կա-
ռավարական ունեւորութիւնը և ներ-
քին անկարգութիւնը ու չլինու-
թիւնը Մայր Աթոռը բաժինը լինել
կը թուին, երբ երկար ժամանակ զը-
կուրկաթոլիկոսն չլինածին եկած
նկատման հետ շարունակ այժմ եւս
այնպէս կը լինի: Բայց Մակար
Սրբազան նոյն իսկ Ռուսիոյ Հայոց
քուէն չունի իւր անցեալ պաշտո-
նավարութեանց դէմ գանգատներ
կան իւր հայրենակցաց կողմէ, և
Տիգրան լրագրող, թէպէտ ընտրե-
լից անունը յիշած են, բայց
Մակար Սրբազանի խոսքը չեն ըրած
Տիգրանի գրուած նամակներ ալ ան-
կատար են Մակար Սրբազանի, և
ցիր ու ցան ըրած լինել կը թուին
այն քանի մը պաշտպաններ, զորս
Ս. Սրբազանութիւնն ունենէր մեր
Երեսփոխանութիւնը: Մակար Սրբա-
զանի դէմ գլխաւոր գանգատը սա
է թէ շատ թուրք բնաւորութեան
տէր է, այսինքն զուրկ է մեր ըն-
դանական երկրորդ պայմանէն, ան-
ձեռնհաս և կարեւոր գործ մ'ըս-
կանելու և ի դուրս հանելու, և չի
հաշուար ժամանակին ոգին և ըն-
թաղը: Մեք անձնապէս չենք ճան-
չեր Մակար Սրբազանի, և իւր վը-
րայքը լուռած այս առարկութիւնը
իւր հայրենակցաց կողմէ կուգան:
Ժամանակ մը եթէ Մակար Սրբազա-
նի ընտրելիութիւնն ոյժ կը գտնէր
ի Կ. Պոլիս, Ն. Սրբազանութիւնն այն
վարչական ժողովարկութիւնը
կը պարտէր Ս. Պատրիարք Հոր իսկ,
որ կաթոլիկոսական խնդրոյ մասին
իւր կարծիք հարաւորեցնէր իւր
իւր ազգայ կաթոլիկոսն ցոյց կու-
տար զՄակար Սրբազան, զով լոկ
անոր արժանիքն ու բարեմասնու-
թիւններն, որոց վրայ լաւ գաղա-
փար ունեցած էր երբ Գեորգի կա-
թոլիկոսի ընտրութեան առթիւ
էջմուշայ կը գտնուէր իբրեւ Պատ-
ուրակ: Մակար Սրբազան յայն-
ժամ աղբաւոր շնորհակալեաց ար-
ժանի ծառայութիւն մը մատուցա-
ծէր պաշտպանելով թուրքիոյ Հայոց
իրաւութեւ կաթոլիկոսական ընտ-
րութեան մասին, և այս նկատմամբ
ուսումնասիրող ուրիշ Ռուսիացի եպի-
սկոպոսներ որք առարկութիւններ
կը հանէին իբրեւ կաթոլիկոսական
Տիգրան և Սինոդի Նախագահ,
այս անգամ և Սինոդի Նախագահ
օգտակար ծառայութիւն պիտի
կրնայ մատուցանել, իւր հիմուն-
թիւններէն, աղբաւորի գաղափար-
րէն ու փորձառութիւնէն բաժին հա-
նելով գինը չընկալաւորեցուն:

Թէպէտ Մակար Սրբազան կա-
թոլիկոսական Աթոռը չբարձրանայ
բայց յայտնի կ'երեւի թէ Ազգ. կու-
րուստ մ'ըրած պիտի լինի բոլորու-
վին զրկու երկ մտոր երկարածա-
նակալ փորձառութիւնէն ու բազ-
մապէս ծառայութիւններէն: Պէտք
է յիշել թէ Մակար Սրբազան եր-
բանակալութեան Ներսէս Ե. կա-
թոլիկոսի ձեռնադրուած եղած է, և
շատ պարագայից մէջ անոր խոր-

հրդապահին: Ինք ամենէն նշանա-
ւոր և արժանաւոր անդամը կը ըն-
կատարի Ռուսիոյ Հայ եպիսկոպո-
սաց դասուն, և ապագայ կաթոլի-
կոսն, ո՞վ որ լինի, անուշտ մեծ
պէտք պիտի ունենայ Մակար Սրբ-
բազանի նման խորհրդատու: և օգ-
նականի մը: Ուստի, մեք կը փա-
փաքինք որ Մակար Սրբազան, կա-
թոլիկոսի ընտրութեան ետքն ալ,
շարունակէ Սինոդի նախագահու-
թեան պաշտօնը, զոր այժմ կը վա-
րէ Տիգրան: Կաթոլիկոսն պաշտօնին
հետ ի միասին: Այս այնպիսի օգ-
տակար կարգադրութիւն մը կը լի-
նի, որուն հաւանելու կրնայ միտել
Մակար Սրբազանի ինչ իւր անժը-
տելի եկեղեցաւարութեամբն և ազ-
գայնութեամբն: Մայր-Աթոռոյ
նկատմամբ տաճած գովելի անձ
նուրութեամբն, որոյ փորձերն
արդէն տուած լինել կը թուի:

ՎԱՆԷՆ ԼՈՒՐԵՐ

Վան, 6 դեկտ. 1883

Անցեալ կիրակի օրն Հայ եկեղե-
ցականութիւնն ունեցաւ մի կարե-
ւոր և արժանաւոր անդամ: Նոյն
օրն վարագրի վանքին մէջ Վան-
ի խորմեան Սրբազան վարչապետա-
կան աստիճան տուաւ հանրածա-
նոթ հրապարակութեամբ Պ. Արսէն
Թովմաթեանին: Մեր մէջ այնչափ
կարգ է արժանաւոր եկեղեցականաց
թիւն, և նոցա բացակայութիւնն
այնչափ զգալի, որ գուցէ ալ ան-
ուշտ մեծ պէս մի առանձին բաւա-
կանութեանց կը լինէր այս կարեւոր
լուրը, վասն զի Պ. Թովմաթեան
էթէ այնչափ ծանօթ չէ տաճարա-
յոց, որպէս Ռուսահայոց: Գտնէ նա
իւր գրական անցեալ գործունեւո-
թեան քաջ ծանօթ է Ձեր լրագրի
խմբագրութեան մէջ:
Պ. Թովմաթեան, անմասն այն
անձանց որք գրական հրապարակի
վրայ կ'երեւին միմիայն շողջողուն
բաւեր արտասանելու երկրի մ'հա-
մար՝ զոր չեն տեսած, հայրենիքի
մ'համար՝ զոր չեն ճանչած, մեր
յարգելի հայրենակիցն, եւ կ'ասեին
անմասն այդ անձանց, որոց նման
ներք բաւական քանակութեամբ
կան Ձեր գրական հրապարակի վրայ
կը վերաբերի մեր գործիքներու այն
լուրը և փորձութիւն խմբակին՝ որք
անձամբ ուսումնասիրած երկրորդ,
խմբակով քննած նորա բնական, տը-
սեական, ընկերական եւ այլ մասն-
մասններ, գրականութեան կը հա-
ղորդեն այն բաները միայն՝ որք ճշ-
մարտ են, թէ և չլինի շողջողուն
նրա մեր կարգ մը հրապարակա-
խօսաց նման սովորութիւն չունին
փոյի ցանկ ժողովուրդի աչաց մե-
ջ: Այն կրկին հրապարակախօսու-
թիւններն՝ զորս քանի մը տարի ա-
ռաջ Պ. Թ. Թովմաթեան կարգաց
թիւրիւր վաստակաւոր և Մակար
գաւառաց մէջ իւր կատարած ու-
ղեւորութեան արժանի է: Պ. Թ.
Թովմաթեան քաջ ծանօթ է նաեւ
Ռուսահայոց մամուլի մէջ, իւր գրու-
թիւններն «Մակար» և վերջերս երե-
ւանի «Պատկեր» մէջ հաւաքեցու-
թեամբ կը կարգադրէին, և զու-
տակաւ մտոցած չէք անուշտ այն
խիստ բնադառնական նամակը, զոր
կարծած անցեալ տարի ուղեւորելով
Կ. Պոլիս զրեց նա Ձեր Ողբային
ժողովի վրայ «Մակար» որոյ ուղ-
ղութեան չեմ համակողջ և այդ
պատճառաւ հակառակ ուղղութեան
վարձերով անձինք ըստ իրենց սո-
վորութեան ջանքերն քանդեցին: Պ.
տեղ զայն կուտու գործերու մէջ:
Պ. Թ. Թովմաթեան վարդապե-
տական կարգ տեսնելով կը փոխէ
անուշտ իւր չընած, նա յետ այ-
սորին ոչ եւս պարոնի, բայց ոչ
անուշտ իւր ասպարէզը, ում առա-
ւել գիւրութեամբ և առաւել սեր-
ւել նուիրելու առթիւներն ունի
այժմ: Ս. առանձին զիտողութեան
արժանի երեւոյթ է որ շատ մը ան-
ձինք, որ աշխարհական մնալով թե-
րեւս գրականութեան և գիտու-
թեան համար ոչինչ նշանակութիւն
չունենային, եկեղեցական գաւառ-
այն կարող եղած են ա ժամաւոր
ծառայութիւններ մատուցանել թէ
է յիշել թէ Մակար Սրբազան եր-
բանակալութեան Ներսէս Ե. կա-
թոլիկոսի ձեռնադրուած եղած է, և
շատ պարագայից մէջ անոր խոր-

բաղակողմանի հիմունքին ունին,
այլ վասն զի նորա աշխարհական-
ներէն առաւել ժամանակ և առա-
ւել գիւրութիւն ունին բովանդակ-
անձամբ նուիրելու իրենց ընտրած
ասպարէզին: Միտիւթեան և Ան-
տոնեան միաբանութեանց Ս. Հարք
սմա մի լաւագոյն ապագային է: Հայր
Արսէն Թովմաթեան մտնելով մի այլ
չընչին մէջ, կը յուսանք որ ոչ մի
այն չթողու իւր սիրելի գրական
ասպարէզը, այլ նմա առաւել ծա-
ռայութիւններ մատուցանելու կա-
րող կը լինի: Այս է իւր բոլոր բա-
րեկամաց ջերմ փափագը:
Ի վերջոյ մեք եւս իբրեւ թղթա-
կից ջերմաբար կը շնորհակալենք մեր
յարգելի բարեկամի ներկայ եկեղե-
ցական աստիճանը, մայրթիւղի որ
նա մի երկրորդ Հայր Արսէն լինի,
որ իւր անգամակցութիւնն Հայ ե-
կեղեցականութեան պատուաբեր լի-
նի անկեղ մարմնից համար, մաղ-
թելով վերջապէս որ Հայր Արսէն
Թովմաթեան ի մօտոյ բարձրագոյն
աստիճաններու և պաշտօններու կու-
ռեւոր արժանաւոր լինի:
«Եկեղեցական» վարժարանի հիմ-
նադիր-տնօրէն Պ. Մ. Թովմաթեա-
նան մի կարեւոր ուսում ալ աւել-
ցոյց իւր վարժարանի կրթական
յայտագրի վրայ: Գիտե՞ք որ «Եկեղ-
րո ակադ» վարժարանի շարունակու-
թիւնն է այն վարժարանի միջոցով,
զոր «Միացեալ» ընկերութիւնը կը
պահովէին տոտ, նշանակելով ունե-
ւոր ուսուցիչներ պատրաստել այդ
հաստատութեան մէջ, և զոր ապա
փակեցին պատճառելով թէ նա չէր
կարող իւր նպատակին ծանօտել:
Պ. Մ. Թովմաթեան՝ որ տեսնէ
էր այդ հաստատութեան յետ այ-
նորին իւր առանձին յիշելով շա-
րունակից զայն, և այն չընդունող
ներք՝ զոր իւր վարժարանն անցեալ
տարւոյ վերջ գուրու հանեց իւր ծո-
ցէն և որոյ յորսն այժմ ուսուցա-
կան պաշտօններ կը վարեն իւր
վարժարանի մէջ և այլոք, ցոյց
տուին որ այդ հաստատութիւնն ոչ
թէ յիշուի անկարող էր ուսուցիչ-
ներ պատրաստելու, այլ թէ զայն
վարժարանի հարկ համարած էին
այդպիսի պատճառ մը հարկը նո-
րա պատասխանատուութիւն իրենց
վրայէն ձգելու համար: Բայց ինչ
որ Հայոց առաջնակարգ կրթական
Միութիւն անկարող եղած է ոչ շա-
րունակելու, Պ. Մ. Թովմաթեան
իւր անհատական յիշելով և իւր
աննկուն կամքով շարունակեց իւր
նախորդներու նպատակն և տակա-
ւին վերջերս յայտնեցաւ կարեւոր
յարեւոր մը իսկ ընել իւր կրթա-
կան յայտագրի վրայ, վարժարանի
մէջ մտցունելով տեսական և գործ-
նական մակալարժեքական կարեւոր
ճիւղը, զոր կը դասախօսէ հիմու-
մասնագէտ-մանկավարժ մը: Պ. Թ.
յոտուր Գաղափարանց: Մանկավար-
ժութեան դասերուն կը հետեւին
առն այժմ վարժարանի Գ. Դասա-
րանի աշակերտը և նախորդ տարուան
չընաւարտներէն քանդեցին: Պ.
Թ. Գաղափարանց մանկավարժու-
թիւն կը լինէր և ընդհա ազգաց պատմու-
թիւն կը դասախօսէ նաեւ վարա-
պետի աշակերտը և նախորդ տարուան
չընաւարտներէն քանդեցին: Պ.
Թ. Գաղափարանց մանկավ

